

„ВРЪЗВАНЕТО” НА ТРИФОН – СИМВОЛИЧНО ОВЛАДЯВАНЕ НА „МОЩТА” НА ПРИРОДАТА

Цветелина Димитрова

*Студентски семинар по практическа етнология и фолклористика
„Проф. д-р Иван Шишманов”*

С настоящата работа искам да обърна внимание на смисловия паралел между два основни момента в обредните действия на празника Трифон Зарезан (1/14 февруари), целящи осигуряването на плодородието в края на зимата и преди началото на пролетно-летния земеделски цикъл. Това е ритуалното „закройване” на лозята и неговия вербален семантичен аналог в типа разкази за отрязването на носа на св. Трифон, разпространени в българския фолклор. Намерението ми е да ги разгледам като символично преминаване от Хаос към Ред, като стремеж за хармонизиране на отношенията Човек – Природа. Търсенията са в контекста на митологичните представи за установяването на космическия ред, характерни за палеобалканския субстрат.

В празничната обредност на Трифон Зарезан отрязването на три стръка и поливането им с вино отразява вярата, че по този начин се осигурява плодородието, но и обозначава усвояването, култивирането ѝ. Предполага се една „проявена в реколтата сила”, която чрез ритуалното се овладява и контролира. Във връзка с разглеждания тип текстове, смятам за удачно възприемането на Трифон Зарезан като персонификация на тази сила. В подкрепа на това твърдение идва и установената вече приемственост на някои основни черти от характеристиката на бога на плодородието Дионис, чрез които той функционира в дадения тип разкази, а именно като олицетворение на стихийната, неовладяна сила на природата и на първичното и несанкционирано начало. Това се разкрива особено във вариантите, в които Трифон Зарезан осъществява словесен инцест със сестра си

В разгледаните текстове присъстват характерни за задяването между годеници елементи, в които се крие еротичен подтекст. Те са неадекватни спрямо роднинските отношения брат – сестра. Интересно е, че във вариант, записан в с. Югово, Средните Родопи, сестра на Трифон е св. Богородица. Поради специфичните черти във фолклорния образ на св. Богородица тя често е идентифицирана с Великата Богиня Майка, едно от свойствата на която е самозачеването и раждането на Слънцето, т.е. на мъжкото начало. Този модел на самозачеващата и раждаща девица, покровителка на плодородието и растителността се открива в космогоничните митове на палеобалканските народи и пряко кореспондира с характеристиката във фолклорния образ на Св. Богородица. В древногръцката митология сътворението на света започва от Гея, която е произлала от Хаоса, самозаченала и родила Уран. В символен план св. Богородица също излиза от пространството на Хаоса, в което се намира от раждането на Исус до 40-я ден, а и е родила дете „без мъж”.

Според така разгледаните два персонажа – св. Трифон и св. Богородица, като персонификации на древни митологични представи, словесния инцест от страна на Трифон Зарезан и санкцията от страна на сестра му (св. Богородица) актуализират стар космогоничен модел. Линията в древногръцкия космогоничен мит Хаос – жеско раждащо начало – изначална йерогамия и инцест – санкция – установяване на Реда, се припокрива със сюжетния модел и образите в типа разкази за отрязването на носа на св. Трифон: 1. Св. Трифон – персонификация на неовладяната мощ на природата, която принадлежи на етапа, в който реда и отношенията не са установени; 2. Св. Богородица – олицетворение на самозачеващото и раждащо женско начало; 3. Словесния инцест – като тип изначална йерогамия; 4. Санкцията и отрязването на носа на св. Трифон – като установяването на Реда на нещата; 5. Проклятието и наказанието обозначават

преминаването от Хаос към Ред, както и своеобразното овладяване и контрол над природната сила, т.е. маркират границата култивирано/некултивирано. С тях същевременно се установяват отношенията Човек – Природа, а също така и Човек – Социум, тъй като самият акт на персонификация на природните закони задава и моралния императив за социума.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Батаклиев, Г.** Антична митология. С., 1985.
Българска митология. Енциклопедичен речник. Съст. Ан. Стойнев. С., 1994.
Венедиков, Ив. Медното гумно на прабългарите. С., 1983.
Георгиева, Ив. Българска народна митология. С., 1983.
Елиаде, М. Трактат по история на религиите. С., 1995.
Маразов, Ив. Митология на траките. С., 1994.
Маринов, Д. Народна вяра и религиозни народни обичаи. С., 1994.
Фолклорен еротикон. Т. 1. Съст. Ф. Бадаланова. С., 1993.